

Http:www.neerlandsbloed.net

Bron: <http://dutch.faithfreedom.org/>

Het duistere ontstaan van de islam (1) Mohammed

Bijna alles wat moslims weten over de persoon Mohammed is gebaseerd op de biografie (sira). Ze doen alsof hiermee alle relevante feiten bekend zijn. De westerse geschiedenisboekjes nemen deze moslimversie meestal grotendeels over en kennen deze daardoor stilzwijgend enig gezag toe. Alleen sommige wetenschappelijke publicaties zetten vraagtekens bij deze werkwijze, maar deze publicaties zijn slechts voor een klein publiek toegankelijk.

De koran is als bron van informatie over zijn schrijver pas na de Hejira van enige betekenis.

Bovendien is Mohammed geen naam. Het betekent zoveel als de 'geprezene', vergelijkbaar met bijnamen van Jezus als 'de messias' of 'de verlosser'. Uit niets blijkt waar naar welke persoon of personen deze verwijst. Ali Dashti, een Iraanse moslim, trekt in zijn *Twentythree Years* (1937) de conclusie: "About Mohammed's life up to 610, when he reached the age of forty, nothing of any importance is recorded."

In dit betoog zal ik aantonen dat de biografie van Mohammed grotendeels achteraf geconstrueerd is; dat de werkelijke geschiedenis desondanks min of meer reconstrueerbaar is; en dat de rol van Mohammed een totaal andere was dan zoals bekend op dit moment.

De eerste biografie van Mohammed is geschreven door Ibn Ishaq (Medina, 704 – Bagdad, 767). Ishaq zou in 733 in Egypte begonnen zijn met het verzamelen van verhalen rond de profeet. In 755 zou hij op verzoek van de Abbasidische kalief hiervan een biografie hebben samengesteld. Dit werk is niet overgeleverd, maar is bewerkt door een leerling (al-Bakkai) en vervolgens verder bewerkt door Ibn Hisham (ca. 780 – 834). Daarnaast is er een versie van Tabari (838 – 923), die op ondergeschikte punten verschilt van Ibn Hisham's versie. Tabari vermeldt de Satansverzen, Ibn Hisham niet. Het origineel van Hisham is in delen bewaard gebleven. Deze delen worden wederom bewerkt door een leerling. Ook deze vierde versie gaat verloren. De huidige 'sira van Ishaq' is dus een verzameling losse overleveringen van vele personen, die op hun beurt tenminste vier keer bewerkt zijn tot de laatst overgeleverde versie van rond 850. Het is bovendien onbegrijpelijk dat de eerste biografie van de stichter van de islam pas rond 755 (in opdracht van de kalief) werd opgetekend. Waarom zo lang wachten?

Het verloren gaan van teksten is een terugkerend verschijnsel in de islam en staat op gespannen voet met de claim van textuele continuïteit vanaf het eerste begin. Er zijn talloze versies in omloop van de koran, de sira, de hadith, waarvan documentatie bestaat dat deze versies ook daadwerkelijk bestaan hebben en soms ook waaruit de verschillen bestonden. De meeste moslim geleerden en de soennieten in het algemeen ontkennen dat deze versies bestaan hebben of ze proberen deze verschillen als onbeduidend voor te stellen. Er moet een reden zijn geweest om zoveel bewerkingen uit te voeren: het herzien van de tekst.

Het deel van de sira dat de eerste veertig jaar beschrijft zit vol met topoi (terugkerende cliché's) uit heiligenlevens: de nederige afkomst (betekenis: god verkiest de armen), ouders die vroeg sterven (beproeving), wonderlijke gebeurtenissen die wijzen op uitverkoring, een rijke vrouw die zich aangetrokken voelt tot hem (zelfs rijken verkiezen deugdzaamheid als het er op aan komt), succes in de handel (de rechtschapen handelaar), enzovoort. Alle elementen in het verhaal zijn zorgvuldig gekozen om meer de stadsbewoner aan te spreken dan de woestijnbewoner. Het contrast met Jezus als de trouwe herder van zijn kudde is opvallend.

Een tweede opmerkelijk feit is dat de biografie van Mohammed parallel verloopt met belangrijke politieke gebeurtenissen van zijn tijd. In zijn geboortjaar 570 probeerde de Abessijnen Mekka te veroveren. Ze lokten een reactie van de Sassaniden uit (575), die erin slaagden om bijna geheel Arabië onder hun controle te brengen. Als in 610 de openbaringen aan Mohammed beginnen, is dat toevallig ook het jaar waarin de Arabieren een overwinning behalen op de Sassaniden (Dul Thiqar) en Heraclius keizer in Constantinopel wordt. De Hejira (622) tenslotte valt samen met de doeltreffende tegenaanval van Heraclius, die het begin is van de ineenstorting van het Sassanidische Rijk. Ondanks de tekenen die volgens de hagiografie wijzen op een bijzondere bestemming, noemt de sira slechts enkele gebeurtenissen: een tocht naar Syrië (als hij ongeveer 15 jaar oud is); een stammenoorlog (20 jaar); huwelijk met Khadija (25 jaar); een tocht naar Syrie (25 jaar); een verborgen schat in de Kaba (35 jaar). De veertig jaar tussen 570 en 610 zijn mogelijk gekozen naar het voorbeeld van de veertig jaar in de woestijn van de joden (er zijn ook versies die Mohammed's geboorte plaatsen in 571, 573 en 580). Maar ook de periode van de openbaringen in Mekka (610-622) levert teleurstellend weinig biografische details op. Er is een aantal confrontaties met stamgenoten, en een kleine emigratie naar Abessinië (614-615), te weinig om 12 jaar mee te vullen. De mededelingen over deze gebeurtenissen zijn kort, ondanks hun dramatische aard en komen niet uit boven het niveau van algemeenheden of juist bizarre details zoals de vermeende bekering van de negus. Dit verhaal is zeer onbetrouwbaar omdat de negus van Abessinië een monofysiet was en de moslims de goddelijke natuur van Jezus ontkenden. De soera's uit deze periode kort, ongecompliceerd wat betreft de boodschap (voornamelijk oproep tot boetedoening en inkeer) en sterk herhalend van karakter. Ze doen helemaal niet denken aan een profeet. Een profeet doet voorspellingen en heeft een bijzondere uitdrukkingsgave. Mohammed echter uit zich vaag, stereotiep of onbegrijpelijk en doet alleen de meest algemene voorspellingen over beloning en straf in het hiernamaals die iedereen kan doen.

De inhoud en de vorm en de lengte van de openbaringen verandert echter sterk van karakter zo

gauw Mohammed zijn intrek neemt in Yatrib, later omgedoopt tot Medina. Wie de koran leest zal echter tevergeefs zoeken naar een blijk van deze overgang. Dit komt omdat de koran op dit moment een andere volgorde van soera's hanteert dan in de tijd van Mohammed. Alle soera's (op twee na, nummer 38 en 82) hebben een ander volgnummer gekregen en de latere (Medina) soera's zijn bijna allemaal in de eerste helft en het midden van de koran geplaatst door de redactie. Wie de koran in chronologische volgorde leest krijgt een volstrekt ander beeld van Mohammed en de gebeurtenissen rond hem.

Om de chronologische volgorde goed te kunnen begrijpen, moeten we de situatie in Arabië rond het jaar 600 in grote lijnen schetsen.

Politiek hadden de Sassaniden het voor het zeggen. Er hadden een aantal Arabische koninkrijkes bestaan, zoals Hira, Kindah, Saba, Narjan en Himyaria, maar deze waren door economische achteruitgang of onderlinge twisten rond 600 allemaal al verdwenen of in macht sterk achteruit gegaan. De heerschappij van de Sassaniden was tamelijk oppervlakkig en liet de bestaande verhoudingen intact.

In het noordwesten waren grote groepen joden aanwezig. De Himyarieten (Jemen) waren tot het jodendom bekeerd. Daarnaast had het christendom, en dan vooral de nestoriaanse variant, veel aanhangers getrokken. Hira en Narjan waren nestoriaanse koninkrijkes. Naast Mohammed waren er gelijktijdig meerdere 'missionarissen' actief onder de woestijnarabieren.

Etnisch was Arabië voortdurend in beweging. In de zesde eeuw trokken Zuidarabieren naar Syrië (de Gassaniden), daarnaast was er voortdurend trek naar het Tweestromenland. Al in de tijd van Mohammed was het Zuidarabisch hoorbaar ontwikkeld van het Noordarabisch. Bovendien waren er aanzienlijke verschillen tussen het meer ontwikkelde Oostarabisch (Hira) en de westelijke dialecten, zoals het Quraish. Het Oostarabisch stond waarschijnlijk dichter bij de bovendialectische dichterspraak die als een verkeerstaal fungeerde tussen de stammen.

Al eerder hadden arabieren pogingen tot staatsvorming gedaan. De Nabateërs, Palmyra, Kindah zijn voorbeelden. Hira (op enkele kilometers van het huidige Kufa) bereikte in de vierde en vijfde eeuw zijn grootste omvang en beheerste heel Arabië tot aan Najran en Nedzd. Dit is tevens het gedeelte waar het Oostarabisch werd gesproken; bovendien wordt Hira de uitvinding van het arabische schrift toegeschreven. Redenen om aan te nemen dat Hira de hoogste culturele status had binnen het arabische taalgebied. De bevolking groeide, terwijl weidegrond en water in Arabië steeds schaarser werden. De Gassaniden trokken van Jemen naar Syrië; de Lachmiden van Oost-arabië naar het Tweestromenland; de Kindah van Oman naar Centraal-Arabië. Deze emigratie is vergelijkbaar met de Volksverhuizing in Europa rond het jaar 400, omdat het stammensysteem de dominante organisatievorm was bij de arabieren. Er waren stammen die naar de Sinaï, Egypte en vervolgens verder naar het westen trokken. De Gassaniden (sinds 523) en de Lachmiden (sinds 2de eeuw) als bufferstaat, vooral om de woestijnarabieren te verhinderen de meer sedentaire gebieden binnen te trekken.

Afstamming was een belangrijk gegeven in Arabië. Familielijnen werden overgeleverd over tientallen generaties. Mohammed claimt een afstamming van Abraham via Hagar, waarbij de gemiddelde generatie ongeveer 60 jaar moet hebben geduurd. Moslims geven toe dat het middendeel van de afstamming niet al te geloofwaardig is. Via Hagar en Ismael stammen alle arabieren af van Abraham en hebben deel aan het verbond met god. Zemzem en de Kaba verbinden Mohammed en de arabieren met de oerreligie.

Als joden na de vernietiging van de Tempel (70) wegtrekken naar onder andere het noordwesten van Arabië, komen de Arabieren in contact met de joodse leer. Na de derde eeuw trekken christelijke missionarissen het gebied binnen. Schrift is praktisch onbekend bij de Arabieren, zodat alles mondeling overgeleverd wordt. Inmiddels heeft de leer van Nicea zijn intrede gedaan. Als Mohammed geboren wordt, zijn er tenminste vier invloedrijke versies van christendom in omloop: het arianisme (verspreid over het hele Romeinse Rijk), het monofysitisme (voornamelijk Egypte, Syrië, Armenië, Abessinië), het nestorianisme (Syrië en het Tweestromenland) en de niceense leer (rest van het Byzantijnse Rijk). Al deze varianten draaien om de aard van de relatie tussen god en de

verlosser. De bekeringsarbeid van Mohammed is bijzonder in het opzicht dat ze een terugkeer naar het oergeloof predikt en dat er dus geen verlosser nodig is omdat er nog steeds een verbond tussen god en mens bestaat.

Er is geen enkele bron die aangeeft in welke goederen de koopman Mohammed handelde. In die tijd was vervoer over land veel duurder dan over zee en alleen geschikt voor luxegoederen. Van de karavaan die Mohammed bij Badr wilde overvallen is berekend dat de vrachtwarde enkele miljoenen in huidige waarde bedroeg. Dit is het soort handel dat in tijden van onrust als eerste stopt. De eerste gezellen van Mohammed waren koopmannen. Ali, de eerste moslim na Mohammed, was lid van een rijke handelsfamilie. Omar, Aboe Bekr, Uthman waren allemaal koopmannen. Deze mannen behoorden tot de selecte groep van eerste bekeerlingen, tot de tien die tijdens het leven al het paradijs kregen toegezegd. De andere zes waren arm, maar verkregen enorme rijkdommen zogauw de veroveringen op gang kwamen.

Als de Sassaniden vanaf 603 de oostelijke provincies van het Byzantijnse Rijk overvallen en plunderen, heeft dat een nadelig effect op de handel. De Sassaniden vochten voortdurend grensconflicten uit met de Romeinen, maar dan ging het meestal om de zeggenschap over Armenië en het Tweestromenland.

Als Heraclius keizer wordt (610) en tevergeefs vrede aanbiedt, trekken de Sassanidische troepen Anatolië, Syrië en Kanaän binnen en plunderden op een schaal die niet eerder vertoond was. Verovering van deze gebieden zou betekenen dat christenen de meerderheid in het Sassanidische Rijk zouden vormen. Chosroes II steunde op het zoroastrisme, hoewel hij met een armeense christelijke (monofysiet) getrouwd was. Bij de verovering van Kanaän (613) werden de joden als hulpstroepen ingezet tegen de christenen, die destijds de meerderheid in dat gebied vormden. Naar verluidt werden 60.000 christenen omgebracht. Het werken met hulpstroepen was een algemene praktijk in die tijd, ook bij de Romeinen. Het leger was ingedeeld naar regionale herkomst om de loyaliteit en het doorgeven van bevelen te vergemakkelijken. Op het slagveld kon dit leiden tot het plotseling vluchten van hele onderdelen, maar zolang de intensiteit van het vechten zich beperkte tot kleine confrontaties en plundering, waren hulpstroepen een eenvoudige manier om de effectiviteit van een leger snel te vergroten. Betaling was geen probleem, de buit voorzag daarin. Chosroes II had in 602 Hira gereduceerd van een vazalstaat tot een provincie. Het motief was de persoonlijke rancune tegen an-Numan III, maar ook de wens om de opmars van het nestorianisme in het Sassanidische Rijk tegen te gaan. De nieuwe politieke situatie maakte dat de verdreven leiders van Hira steun zochten in Arabië. Dit leidde in 610 tot een overwinning op de Perzen in de slag bij Dul-Thiqar. Hier speelde de Bakr stam een hoofdrol, waarschijnlijk in een poging om heel noordoost Arabië in een koninkrijk te verenigen. In 611 herstelden de Sassaniden hun gezag over Hira.

De achteruitgang van het fysische milieu in Arabië betekende een gestage verarming van de woestijnarabieren. Het leven was een voortdurende strijd om weidegronden, bronnen, vee, bruiden. Een stam die zijn positie ernstig zag aangetast (zoals de Kinda, die in één veldslag 50 prinses verloren) verkeerde in grote problemen. Om zich te bevrijden van de Sassaniden bedient Hira zich van de vechtkracht van de woestijnarabieren. Dashti geeft een nuchter maar levendig beeld van de strijdvaardigheid van de woestijnarabieren:

The mentality of these tribes was in general still primitive, concerned only with visible and tangible things and unfamiliar with metaphysical ideas. Their only goal was immediate gain. They had no scruples about seizing the property of others and would stop at nothing in the pursuit of power. (Dashti, 16)

Religion in a meaningful sense has never taken firm root among the Bedouin Arabs, who even today show little interest in spiritual and metaphysical matters. Living in an inhospitable land, they were poor and had no stable social institutions apart from a few customs and inhibitions. In temperament they were volatile, being quickly moved, for example, to ecstasy or rage by a verse of poetry; self-centred and vain, being always eager to boast about their idiosyncrasies, including their weak points and even their crimes and cruelties; and so ignorant that they were easy prey to illusion

and superstition, being ready to see a demon lurking under every stone or tree. (Dashti, 26)
The social environment was one in which even an aristocratic woman would rip a dead man's stomach, take and chew the liver, and throw it away when it did not taste nice. During the battle [bedoeld wordt Uhud, N.] Hend and several other woman of the Quraisjite aristocracy went into the midst of the Meccan fighters to encourage them with feminine charms and promises. (Dashti, 45)
Bedouin Arabs have never taken much interest in spiritual matters. Even today, nearly fourteen centuries after Muhammad's mission, they tend to view religion as a means of worldly gain. (Dashti, 52)

Karen Armstrong, die uitgesproken positief is over islam en diens profeet, schrijft:

De ghazwa was een algemeen geaccepteerd verschijnsel; er kwamen geen politieke of persoonlijke haatgevoelens bij kijken, *maar het was een soort nationale sport die werd beoefend met vaardigheid en zwier* [cursivering door mij, N.] en volgens duidelijk omschreven regels. Het was noodzaak, een grove manier om rijkdom te verdelen in een gebied waar gewoon niet genoeg voor iedereen voorhanden was. (K. Armstrong, De profeet, 2006, p. 19).

Voor de financiering konden koopmannen zorgen. Zij betaalden de uitrusting, regelden de indeling van de groepen en de ordelijke aankomst en kregen een deel van de buit als vergoeding (verg. de condottieri, van condotta ofwel contract). Vaak werd naast buit ook grond en vestiging toegezegd na het behalen van de overwinning. Bovendien had de strijd tegen de Sassaniden een godsdienstige lading gekregen. In deze jaren leerden de woestijnarabieren de strijdmethoden van de Romeinen en de Perzen kennen en bovendien de mogelijkheden van de gebieden die ze later zouden veroveren. Samen doorstaan ze heel wat gevaren en leren elkaar goed kennen. De reis van Mekka naar Hira duurt hooguit enkele weken (ca. 1500 kilometer). Ook de Quraisj trokken twee maal per jaar van noord naar zuid door Arabië. Mohammed en zijn trawanten kon dus heel goed meerdere keren per jaar terugkeren naar Mekka om daar andere zaken te behartigen. Het is ook mogelijk dat de huurlingen aanvankelijk fungeerden als bescherming voor de karavanen en later hun activiteiten verlegden.

Mohammed verdiende goed aan deze handel, net als zijn makkers Omar, Utman, Aboe Bekr en anderen. Tijdens hun activiteiten leren ze het politieke vak en doordat ze af en toe betrokken zijn bij schermutselingen, doen ze ook militaire ervaring op. Ze leren leiding geven en bovendien hoe ze anderen het gevaarlijke handwerk moeten laten doen. De 'tien die de hemel beloofd kregen' bereiken allemaal een leeftijd van boven de zestig jaar. Mohammed ging er prat op maar één mens persoonlijk gedood te hebben (Dashti, 46). In de 19 gazwa's (Bukhari, 5, 59,285) die Mohammed persoonlijk leidde, wist hij de echte gevaren kennelijk goed te vermijden.

In de jaren 603-622 leert Mohammed voornamelijk nestorianen en joden kennen, die beide ongeveer dezelfde visie op Jezus delen: een profeet zonder goddelijke aspecten. De woestijnarabieren verdiepten zich niet al te zeer in theologische finesses van de 'naturen' van Jezus, maar beperken zich tot het strijden tegen de veelgodendienaren van Zoroaster.

Dat dit contrast bepalend is voor het beeld dat Mohammed in deze tijd opbouwde van de ware godsdienst, wordt bevestigd door de Mekkaanse verzen. De chronologische koran toont dat in de eerste vijftig soera's de thema's Jezus, Maria, de Injil niet voorkomen op de manier van de latere soera's. In de strijd tegen niet-christenen hebben deze immers geen waarde als onderscheidend argument. Maar ook de begrippen 'god als enige god' en islam komen nauwelijks voor, terwijl je deze wel zou mogen verwachten indien Mohammed deze verzen in de polytheïstische omgeving van Mekka en zijn stamgenoten zou hebben ontvangen. De verzen hebben een meer bezinnende betekenis en zijn gericht op mensen die al christen of jood zijn. Ze zijn dus bedoeld voor mensen in Hira, bijvoorbeeld woestijnarabieren die nog maar net waren gerecruteerd of die op het punt stonden over te gaan tot het nestorianisme. Mohammed bediende hen op hun wenken door preken te reproduceren die hij kende van joodse dan wel nestoriaanse priesters en de recruten daarmee voor te bereiden op de denkwereld van het Tweestromenland, die geheel anders was dan die van de woestijnarabieren.

Terwijl het christendom zich verder ontwikkelde tot een persoonlijk geloof met een intellectueel

uitgewerkte theologie en een sociaal besef gebaseerd op vergeving, keerde de islam terug naar de wortels. De mythe van het uitverkoren volk gaf een nieuwe basis voor de collectiviteit; het armzalige bestaan van de woestijn en de verleidelijke naburige vruchtbare gronden deden een spanningsveld ontstaan dat makkelijk kon ontaarden in geweld.

Vanuit ons moderne individualistische besef lijkt dat moeilijk te begrijpen, maar in die tijd was de godsdienst de morele grondslag voor het hele leven. De strijd om essentiële vraagstukken is een strijd die snel verbonden werd met het overleven van de identiteit van groep en natie. In zo een situatie verkeerden de Arabieren: de emigratie was voor hen een zaak van leven en dood. De kracht van de boodschap lag in de rechtvaardiging van de emigratie in de vorm van het verbond met god, gebaseerd op het voorouderschap van Hagar en Ismaël.

In 619 had Chosroes nog Egypte toegevoegd aan zijn veroveringen, maar in 622 veranderde het strijdtoneel van karakter. Heraclius rukte met een geregeld leger op naar de westelijke gebieden van het Sassanidische Rijk zelf. Dit leidde tot reguliere veldslagen, waarbij discipline en loyaliteit noodzakelijk waren en weinig buit viel te behalen. Hira bleef onder Sassanidisch bestuur, misschien stond Chosroes meer autonomie toe indien Hira weer de rol van bufferzone op zich nam. Hoe dan ook, voor de woestijnarabieren was er geen rol meer weggelegd als hulptroepen of rebellen.

Uit de Mekkaanse verzen blijkt dat Mohammed maar oppervlakkige kennis van de bijbelboeken had. Misschien kwam dit voort uit gebrek aan kennis, misschien uit gebrek aan belangstelling. Zelfs nog in soera 30: 1 (84 volgens de chronologische koran, dus van vlak voor de Hejira) verheugt hij zich in een overwinning van de Romeinen, die de leer van Nicea aanhangen en dus vijanden van joden en nestorianen zijn. Het enige dat hem interesseert, is dat de Romeinen de polytheïstische Sassaniden verslaan.

Als de arabische hulptroepen vanaf 622 niet meer nodig zijn, keren Mohammed en zijn trawanten terug naar Mekka om daar het hele jaar te verblijven. Zijn gezelschap bestaat uit de gezellen (sahaba), waarvan de kern gevormd wordt door een dozijn kameraden van het eerste uur, zoals Ali, Omar, Utman, Masud. Ze worden vergezeld door een aantal dienaren, vrienden, bondgenoten, die de kern zullen vormen van wat later de muhajireen (emigranten) zal heten. De term emigranten had dan ook betrekking op de huurlingen die hoopten dat het soldatenbestaan beloond zou worden met definitieve vestiging in het Tweestromenland. De groep emigranten groeide later zo snel, dat kalief Omar in 640 de emigratie verbood (Wim Raven, Ibn Ishaak, 1980).

In Mekka zijn ze niet echt welkom. De sira geeft tegenstrijdige informatie over deze periode. Nu eens wordt Mohammed goedgunstig behandeld als een gewaardeerd persoon (zoals in het geval van de verborgen schat in de bron), maar in de periode 614-620 verliest hij geleidelijk aanzien. De Quraisj probeerden hem te isoleren met een boycot (616-619), maar uit niets blijkt dat ze hem meer dan hinderlijk vonden. Hij had geen kritiek op de Kaba en de idolen die zich daar bevonden. Dat dit zou komen omdat de Quraisj bang zijn inkomsten uit het heiligdom te moeten missen, is onwaarschijnlijk, omdat Mohammed aan het eind hooguit honderd bekeerlingen had gemaakt, meest uit de arme lagen der bevolking. Als het op een confrontatie lijkt uit te draaien, doen de Quraisj een beroep op hem, door hem eraan te herinneren dat ze behoefte hebben aan land en voedsel en 'een vruchtbaar land zoals Syrië'. Als hij na een bezoek aan Taif terugkeert (620), heet het dat hij niet meer dan enkele arme mensen als medestanders heeft. De omstandigheden doen vermoeden dat de onenigheid voortkwam uit een belangentegenstelling. De Quraisj waren gebonden aan de heilige plaats Mekka en de route van de karavaanweg. Zij hadden relaties met de Sassaniden, Mohammed met Hira dat zich verzette tegen de heerschappij van de Sassaniden. De Quraisj en de Sassaniden waren polytheïsten, Mohammed en zijn trawanten juist niet. De scheidslijn tussen de Mekkaanse en de Medinese verzen wordt gevormd door de noodzaak voor Mohammed om de heilige oorlog te verleggen van Hira naar het binnenland van Arabië. Medina telde weliswaar meer joden dan Mekka, maar in beide steden waren de polytheïsten in de meerderheid en waren er bovendien christenen. Onder de Quraisj waren christenen en hanifa. De traditionele verklaring voldoet niet omdat de verschillen tussen de twee steden niet zo groot genoeg zijn om de veranderingen te rechtvaardigen.

De overgang wordt in de traditionele versie verklaard door de confrontatie met de joden in Yatrib. Mohammed werd daar binnengehaald als een soort scheidsrechter, maar slaagde erin om de macht over te nemen. Dit is een situatie die zich vaker heeft voorgedaan: de Almoraviden en Almohaden in al-Andalus, de Saksen in Engeland (Vortigern), de Visigoten in Spanje, de Almogavers in Constantinopel, de Turken in het Abbasiden kalifaat, enzovoort.

Maar op basis van de chronologische koran kom je tot een andere conclusie. De omslag in de handelingen en de uitingen van Mohammed slaan niet alleen op joden, maar ook op christenen van alle soorten. De verklaring ligt niet zozeer in de nieuwe situatie, maar vooral in de situatie die Mohammed achter zich had gelaten. En dat was in de eerste plaats een aandeel in de emigratie naar Hira, en niet zozeer Mekka. Laten we de verschillen op een rijtje zetten:

Er is bijna niets bekend over wat Mohammed deed en waar hij dat deed in de Mekkaanse soera's. Na 622 is bijna voortdurend duidelijk waar hij verbleef en met wie hij in contact was.

Voor 622 zou Mohammed geen oorlogshandelingen hebben meegemaakt. Maar in de eerste veldslag, Badr op 17 maart 624 toont hij een ervaring die hij ergens moet hebben opgedaan. Waar kan dat zijn geweest, als hij bijna zijn hele leven in de stadsomgeving van Mekka zou hebben geleefd en altijd als vreedzame handelaar zijn geld zou hebben verdiend?

Voor 622 was Mohammed met nooit meer dan één vrouw tegelijk getrouwd. Daarna bijna voortdurend met meerdere.

Voor 622 roept Mohammed vooral op tot inkeer en godsvrucht, maar na 622 tot actieve strijd tegen de ongelovigen, omdat hij nu beschikt over een klein leger.

Volgens de sira had Mohammed na de dood van Khadija (619) zo weinig aanhangers, dat hij steun zocht in Taif (620) en moest vluchten om zijn leven te redden. Toch heeft hij meteen daarna het commando over een klein leger – waar kwam dat ineens vandaan?

Voor 622 zijn de ongelovigen iedereen die niet het Boek aanhangt, na 622 zijn het joden en trinitariërs. De zoroastristen zijn minder belangrijk geworden. De overgang wordt snel sterker, ingegeven doordat Heraclius na het heroveren van Syrië en Egypte weer gaat ijveren voor de niceense leer, ten koste van nestorianisme en monofysitisme.

Voor 622 komt het woord islam in de koran niet voor, daarna wel.

Voor 622 bekeren alleen vrienden, familie en slaven van Mohammed zich tot het nieuwe geloof. Na 622 komen geleidelijk andere groepen in beeld: joden, reizigers, woestijnarabieren, de zogenaamde Ansar en Badriyun.

Uit de gedetailleerde beschrijving van Bukhari van de ghazwa's van Mohammed (boek 59) blijkt dat dit men dit een belangrijk en respectabel aspect van Mohammed vond. Machtsuitoefening en godsdienst zijn in deze beleving onverbreekelijk met elkaar verbonden.

Mohammed was dus in eerste instantie een opportunistische koopman, die kans zag om goed te verdienen aan een opstand met een godsdienstig element. Hij maakte gebruik van de reeds bestaande emigratie vanuit Arabië naar het noorden, waarbij de emigranten zich geconfronteerd zagen met een groep arabieren met een sterk ontwikkeld christelijk geloof en cultuur. Om te kunnen assimileren, moesten ze daarin mee gaan.

Het voeren van een godsdienstig geïnspireerde oorlog is iets dat ook in Europa is voorgekomen. De Hussietenoorlogen (1419-1436), de Boerenopstand van 1525, de Zweden onder Gustaaf Adolf (ca. 1630), de acties van protestantse kapers zoals Drake en de Burgeroorlog ten tijde van Cromwell hadden allemaal een sterk godsdienstig element. Mohammed zag zich gedwongen om in een nieuwe politieke situatie door te gaan met de rol die hij al jaren speelde. Hij had hierin succes omdat hij politieke en militaire ervaring had opgedaan in Hira, voldoende financiële middelen had en in de vorm van de gezellen een ervaren legertje achter zich had staan. Het feit dat hij alle allianties had verbroken, maakte hem een ideale huurling. Met dit doel werd hij in Yatrib binnengehaald, maar hij slaagde er al snel in om mensen met een tactische mix van geweldsuitoefening en een verbaal godsdienstig rookgordijn voor zich in te nemen. Het hoofddoel van Mohammed in dit stadium was nog steeds het verenigen van de arabische stammen en het stichten van een arabische staat, waarin ook Kanaän en Hira in zouden zijn opgenomen. Belangrijke onderdelen van deze strategie waren de

assimilatie van de joden en de verovering van Jeruzalem. Voor hem waren joden en arabieren immers twee takken van dezelfde boom: Abraham. Hoezeer hij zijn optreden modelleerde naar het voorbeeld van de joden blijkt wel uit de parallelle met Mozes:

Joden: God / Izaak > Verbanning > Mozes > Exodus > Tien Geboden, de Wet

Arabieren: God / Ismael > Verstoting > Mohammed > Hejira > Constitutie van Medina, Medinese soera's.

Toen Mohammed de controle over Yatrib had verkregen en allianties kon sluiten met omringende stammen, waren de betrekkingen met Hira niet meer zo belangrijk. Hij kon zich gaan richten op het vergroten van de controle over de handelsroute en Mekka. Islam was niet de inzet, maar de uitkomst van emigratiebeweging, op dezelfde manier dat de joden eerst wegtrokken uit Egypte (Exodus 13-18) en vervolgens de Tien Geboden ontving (Exodus 20:3).

SAMENVATTING

Mohammed was een handelaar die in Mekka tot de onderklasse behoorde. Toen de handel op Syrië verstoord werd door de plunderingen van de Sassaniden, ontdekte hij een andere lucratieve handel: het leveren van huurlingen aan de rebellen van Hira. Om de samenwerking tussen Hira en de huurlingen te vergemakkelijken, motiveerde hij ze met teksten die hij ontleende aan nestorianen en joden. Geleidelijk verbond hij deze met de legende van Zemzem. De preken die 'mekkaans' genoemd worden, heten zo omdat Mohammed deze gebruikte om ook in zijn eigen omgeving huurlingen te werven of om de Quraisj het moeilijker te maken zijn wervingsactiviteiten tegen te werken. De ommekeer in de politieke situatie dwong Mohammed om voor langere tijd terug te keren naar Mekka, deze keer in gezelschap van afgewezen emigranten-huurlingen. Deze laatsten werden niet toegelaten tot de stad omdat ze geen familie waren en veroorzaakten een crisis, die uitmondde in de Hejira.

Navane

Het duistere ontstaan van de islam (2) Hagar

De traditionele versie gaat er vanuit dat Mohammed vanuit het niets handelde, met als enige basis een openbaring. In dit deel zal ik aantonen dat er wel degelijk een godsdienstige inhoud was die een stevige basis vormde voor Mohammed, dat die basis teruggevonden kan worden in de bekende geschriften en bovendien ondubbelzinnig aantoont wat de bedoelingen waren van Mohammed.

Eerst moeten we terug in de geschiedenis. Onder Arabieren circuleert het verhaal dat zij afstammen van Ismael, die van een god een belofte had gekregen dat hij koningen zou voortbrengen. Het echte uitverkoren volk woonde in het verre Kanaän, maar het verbond daarmee was verbroken of vernieuwd. Hoe dan ook, het ging niet goed met dit uitverkoren volk want hun tempel was vernietigd en de mensen werden verstrooid onder de volkeren. Ook onder de arabieren. Deze waren overwegend polytheïsten en hadden weinig boodschap aan bizarre nieuwlichterij zoals het

monotheïsme. Maar dat veranderde langzamerhand. Er kwamen joden naar Arabië, later christenen. Bovendien bekeerden arabieren, waaronder ook koningen, zich tot het jodendom of het nestorianisme.

In de traditionele versie waren de Arabieren polytheïsten en veranderde Mohammed hen in korte tijd in monotheïsten. De werkelijkheid is dat Arabië op weg was om te veranderen in een gemengd joods-christelijke (monofysitisch en nestoriaans) samenleving, net als Syrië en het Tweestromenland. Dat waren immers de grote cultuurcentra waar de actie van uitging. Bovendien staat vast dat er gelijktijdig met Mohammed nog drie missionarissen actief waren in Arabië.

Als we de chronologische koran nalopen, dan zien we dat de onderwerpen daarin geen sprankje originaliteit vertonen. In de eerste veertig soera's zien we telkens hetzelfde patroon terugkeren. De spreker roept op tot inkeer tot Allah, vertelt meer of minder uitgebreid wat de mens te wachten staat indien hij deze oproep negeert, namelijk hel en verdoemenis en sluit af met de beloningen die zullen komen bij het volgen van de oproep. Pas veel later volgen er bijbelse thema's. Soera 38 geeft een soort samenvatting van Mozes tot David, maar pas echt interessant wordt het bij soera 44. In al deze soera's is de dag des oordeels het centrale thema, waar alle andere thema's omheen cirkelen: de straf, de beloning en de gehoorzaamheid als weg tussen beide in.

Als Jezus in zijn wieg spreekt tot het volk, dan draait zijn boodschap om gehoorzaamheid (CK 44 TK 19:32). Waarna meteen een verhandeling volgt over de profeten en de dag des oordeels. Dit patroon zien we terugkomen in de volgende soera's die ook bijbelse thema's bevatten. Na de proefneming met Maria, de soera die direct zou aanslaan bij woestijnarabieren die al eens een nestoriaanse prediker hadden gehoord (let op de tekst van 19: 35: Het past niet bij Allah om zich een zoon te verwekken), komen er nog meer soera's die bijbelse thema's behandelen als onderdeel van het inkeer-thema: de nummers 51, 52 en 53 (TK 10, 11 en 12). Dit zet zich voort tot de nummers 71 (Noach, TK 71) en 72 (Abraham, TK 14).

Mohammed claimde afstamming van Abraham via Ismaël. Om te weten hoe dat precies zit, kunnen we beter de bijbel raadplegen. Het verbond van god met het uitverkoren volk is een kernpunt van de bijbel en de koran. In Genesis 9:9 sluit god een verbond met Noach en zijn nazaten. Zijn zoon was Sem (waar de naam semieten vanaf geleid is). De tiende generatie na Noach is Abraham.

Volgens de arabieren stammen ze via Ismael af van Abraham. Pas bij Abraham bevestigt god dat hij een verbond heeft met diens afstammingslijn. God uit zich op verschillende plekken over deze kwestie. (Genesis 15:4) 'Deze (waarmee hij verwijst naar een persoon in 15:3 die niet van Abraham afstamt) zal u niet als erfgenaam opvolgen, maar een die uit uw eigen inwendige delen zal voortkomen, zal u als erfgenaam opvolgen'. 'Aan uw zaad wil ik dit land geven, van de rivier van Egypte tot de Eufraat.' (Genesis 15:18).

Ondertussen blijft Abraham zonder kinderen en spoort Sara hem aan het dan maar bij een dienstmaagd te proberen. Sarah schuift Hagar naar voren en die wordt prompt zwanger. Als Hagar probeert weg te lopen, verhindert god dat en belooft: 'Ik zal uw zaad zeer vermenigvuldigen, zodat het wegens het grote aantal niet geteld zal worden.' (Genesis 16: 10) De ontmoeting met god is een gebeurtenis die doet denken aan de Griekse goden, die aardse vrouwen zonder talmen bezwangerden. Hagar (de naam betekent vreemdelinge of vluchteling) was een surrogaatmoeder. In 17:2 herhaalt god dat hij zijn verbond met Abraham zal nakomen, alsof het gebeurde met Hagar geen rol speelt.

Na de geboorte van Ismael en de bekrachtiging van het verbond verstrijken dertien jaar. Abraham had nog steeds geen wettige eerstgeborene gekregen. (16:16 en 17:1) Dan volgt de cruciale passage: 'Uw vrouw Sara baart u inderdaad een zoon en gij moet hem de naam Isaac geven. En ik zal stellig mijn verbond met oprichten als een verbond tot onbepaalde tijd, voor zijn zaad na hem. Maar wat Ismael betreft, ik heb u gehoord (Abraham had zich bezorgd getoond omwille van Ismael, 17:18). Ik zal hem stellig zegenen en vruchtbaar maken en zeer vermenigvuldigen. Ja, hij zal twaalf oversten voortbrengen, en ik zal hem stellig tot een grote natie doen worden. Maar mijn verbond zal

ik met Isaïc oprichten... (17:19-21).

Abraham aarzelt niet langer en voert de opdracht van god uit en besnijdt alle mannen die behoren tot zijn huishouden – dus ook Ismael. Hiermee is de eerste voorwaarde die god had gesteld vervuld. Als Isaïc geboren is, ziet Abraham zich gedwongen Hagar en Ismael weg te sturen (21:14).

God herhaalt echter dat hij Ismael tot een grote natie zal maken (21:18) en even later vinden Hagar en Ismael een waterput (21:19). Zou dit Zemzem zijn geweest? In 18:1 wordt een Jethro uit Midian opgevoerd. Midian is een kuststreek die zich uitstrekt van Akaba tot ongeveer halverwege Medina. Vandaar naar Zemzem is slechts een paar honderd kilometer.

Op dit punt verdwijnt Ismael uit de bijbel en blijft alleen behouden in de afstammingslijnen van de arabieren. Toch is het verhaal wat de bijbel betreft niet geheel afgelopen. Want in Jeremia 31:31 zegt god dat hij een nieuw verbond zal sluiten met het huis van Juda en dat diens voorvaderen zelf het verbond verbroken hebben (31:32).

Weer veel later schrijft Paulus: ‘Deze dingen [de gebeurtenissen rond Hagar] vormen een symbolisch drama, want deze vrouwen betekenen twee verbonden. (Galaten 4:24). Paulus trekt vervolgens een vergelijking met Jeruzalem en de situatie van de christenen in zijn tijd, die behoren tot het verbond van Isaïc en dat Christus deze vrijheid heeft gemaakt (5:1).

Uit deze tekstgeschiedenis blijkt dat Isaïc weliswaar het verbond met god behoudt, maar Ismaël geniet de bijzondere gunst van god, boven andere volken. Kennelijk dacht men in de tijd van Paulus er ook zo over, want hij ziet het als twee verbonden naast elkaar, hoewel niet van gelijke allure. Bovendien wordt in Jeremia beweerd dat het verbond tussen god en de nazaten van Isaïc verbroken is door henzelf.

De joden waren buitenbeentjes in de toenmalige wereld: monotheïsten in een overigens geheel polytheïstische wereld. Paulus moest nog het Romeinse Rijk bekeren, Mani moest nog geboren worden. Monotheïsme was op dat moment een bizarre traditie van een klein volkje in de omgeving van Jeruzalem.

De nakomelingen van Ismael hadden een heel ander perspectief dan die van Isaïc. God had een stevige belofte aan Ismael gedaan. De belofte was nog niet vervuld. Maar het was hen wel duidelijk geworden dat de lijn van Isaïc het verbond verbroken had. Het moet in ruime kring bekend zijn geweest als Paulus het bespreekt zonder de achtergrond uit te leggen.

Toen de joden na de vernietiging van de Tempel in Arabië kwamen, zagen de Arabieren de legende van Ismael bevestigd door de nieuwkomers, die immers hun kant van het verhaal vertelden. De gedachte dat het nu hun beurt was om het verbond met god gestand te doen en diens wil te voltrekken, moet in hun ogen de logische volgende stap zijn geweest.

Dat Mohammed deze grootse plannen in gedachten blijkt misschien wel uit de volgende hadith van Abu Huraira, waarin hij zegt: ‘Among the nation of Bani Israël who lived before you, there were men who used to be inspired with guidance through they were not prophets, and if there is any of such persons amongst my followers, it is Umar.’ (Boekhari 5.57.39).

In onze moderne beleving lijkt het onvoorstelbaar dat iemand in Mekka zich rond het jaar 600 zou beroepen op een legende van ongeveer 2000 jaar daarvoor. Maar sommige verhalen hebben een enorm taai leven. Menig land in Europa kijkt met trots terug op het verre verleden: Griekenland op Alexander de Grote, Italië heeft Julius Caesar, Duitsland Arminius, Frankrijk heeft Clovis en Vercingetorix, enzovoort. Tradities zijn enorm belangrijk voor het besef van continuïteit, voor de rechtvaardiging van de status quo en voor zingeving aan het leven.

In onze moderne samenleving is dat belang minder groot omdat we een zeer rijke materiële cultuur hebben. Naarmate een cultuur hoger materieel ontwikkeld is, kent ze meer stabiliteit omdat de leden van die cultuur controle over hun bestaansmiddelen hebben zonder daarbij bovennatuurlijke hulp nodig te hebben.

De Arabieren van rond 600 hadden een zeer weinig ontwikkelde materiële cultuur. De meeste van hen bezaten rijdieren, tenten, vee en wat sieraden. Men leefde daarnaast van handel en roof, twee dingen die hand in hand gingen. Schrift was nog maar nauwelijks ontwikkeld en zonder betekenis, want bijna niemand kon lezen of schrijven. De mondelinge overlevering en dus het geheugen was cruciaal voor de samenhang van de stam en het handhaven van de loyaliteit.

De strijd tussen de niceense leer, het monofysitisme en het nestorianisme maakt duidelijk dat mensen de band met een godheid als uiterst belangrijk beleefden. Als dat al zo was in betrekkelijk ontwikkelde streken als Syrië en Egypte, dan moet het des te sterker het geval zijn geweest bij de dichter bij de natuur levende Arabieren. De Arabische samenleving was een samenleving die nog maar nauwelijks de historie was binnengestapt.

In deze wereld was men volstrekt afhankelijk van de natuur en dus van de wil van god. Door middel van symbolen als bijvoorbeeld getallen probeerde men de goddelijke ordening te begrijpen. Op latere leeftijd kinderen krijgen was een teken van een bijzondere bestemming: Rebekka, Sara, Rachel en Elisabeth kregen allemaal pas kinderen op hoge leeftijd.

De theoloog Labuschagne legt in zijn boek 'Zin en onzin rond de bijbel' (2000) uit dat de bijbel vol zit met getallensymboliek die aangeeft dat uitlegkunde en inlegkunde in elkaar overvloeien. Met name de getallen 7, 12 en 40 spelen een grote rol en komen terug bij allerlei belangrijke gebeurtenissen, zoals in exodus, in het zondvloedverhaal en de leeftijden van belangrijke personages in de bijbel. Letters in het Hebreeuws hadden een cijferwaarde. Hij rekent voor hoe 'keizer Nero' uitkomt op 666.

Het kan dan ook geen toeval zijn dat Mohammed zijn eerste openbaring kreeg toen hij 40 jaar was en dat Khadija met hem trouwde toen zij 40 jaar was. De joden brachten 40 jaar in de woestijn door, Jezus 40 dagen. Veertig is het mystieke getal van de beproeving. Wie dat doorstaat, heeft getoond dat hij waarachtig is. Het stamverband was in Arabië nog steeds de voornaamste eenheid van het leven.

De heerschappij van de Sassaniden had deze structuur intact gelaten en alleen een soort boventribaal evenwicht geschapen. Deze organisatievorm treffen we bijna overal aan, ook in Europa. Steden onttrekken zich aan de stammenheerschappij doordat ze een nieuw soort gelijkheid scheppen, los van stamverbanden. De overgrote meerderheid van de mensen leefde nog buiten de stad. Staatvorming betekende dan ook altijd het vormen van allianties met andere stammen zodanig dat er een nieuwe structuur ontstond, die door een nieuwe elite bijeen gehouden werd.

In Arabië was deze staatvorming al lokaal op gang gekomen, maar het ontbreken van een productieve landbouw die een surplus opleverde verhinderde de vorming van een sterk centraal bestuur. Er waren enkele steden, maar die werden geregeerd door stammen, waarbij coalities voor het evenwicht zorgden. Het bestaan van de stam werd voortdurend beproefd door onvoorspelbare bedreigingen. Niet voor niets was een begaafde persoon al eerder in staat geweest een koninkrijk uit het zand te bouwen, zoals de Kinda en de Lachmiden. Het vermogen om in cruciale situaties de juiste beslissingen te nemen besliste over leven en dood van honderden stamleden. Een leider is een ieder die dit bijzondere vermogen bleek te hebben: om uit te stijgen boven de beperkingen van de gewone mensen en de beperkingen van alledag.

Omdat alleen de goden de toekomst kennen, moet een persoon met deze vooruitziende gave bijna zeker een goddelijke gave ontvangen hebben. Dit geeft het grotendeels mythische karakter van de cultuur aan en de lage graad van ontwikkeling. Dashti beschrijft dit in zijn "Twentythree Years" als volgt: Early civilized peoples, such as the Babylonians, Egyptians, Chines, Iranians, and Greeks, used the solar year in their time reckoning and divided it into four quarters of three months each, making twelve months in the year; they determined the quarters by observation of the sun's varying positions in the sky. For primitive peoples with little or no knowledge of mathematics, accurate observation of the sun was difficult; they therefore preferred the simpler method of time measurement by observation of the phases of the moon. The lunar months, however, are useless for

timing agricultural operations, which are mankind's main means of subsistence. (Dashti, 105). Before the advent of Islam, the Arabs used to boast about the superiority of their tribe, clan, or genealogy over those of others. Their claims to superiority were not based on virtues and graces but on prowess in killing, plundering and abducting other men's women. (Dashti, 113).

Naast grote dominante stammen, die leven van kudden en roof, zijn er kleine, versplinterde stammen, die hun afstammingslijn verloren hebben en bescherming nodig hebben van de grotere. Ze verrichten vaak diensten als werklui en ambachtslieden voor de grote stammen. Deze situatie bleef voortbestaan tot de komst van de trein en het vliegtuig, waardoor de woestijnarabieren zich niet meer zo makkelijk als voorheen in de woestijn konden verbergen. (Britannica, 2, 40).

Op een gegeven moment bevond Mohammed zich in een positie waarin hij geen stedeling meer was, zonder terug te kunnen vallen op het leven van de woestijnarabier. Mohammed was in feite een uitgestotene, iemand die bijna gedood was door zijn eigen stam. De Hejira had van hem een desperado gemaakt en hetzelfde gold voor zijn trawanten, de emigranten. Een uitgestotene heeft geen referentiepunt meer om zich heen, geen familie, geen wetten, geen normen en waarden. In een schaamte cultuur die geheel gebaseerd is op de collectiviteit en de gehoorzaamheid van het individu aan de stam, is dit de meest vernederende ervaring die een persoon kan ondergaan.

Mohammed onderging dezelfde ervaring als Ismaël. Tot dusver was 'Mohammed de profeet' een spotnaam geweest, die hij jaren had moeten aanhoren van de Quraisj. Omdat hij voor hen toch maar een valse profeet was, had hij hen niet eens naar het beloofde land in Syrië willen voeren, hoewel ze daarom hadden verzocht.

Dit gebrek aan medewerking was misschien wel de hoofdrede om hem uiteindelijk ter dood te veroordelen, de beslissing die de aanleiding was voor de Hejira. De samenleving van mensen speelde geen rol meer voor Mohammed, alleen nog de wil van god. Hij zag zich gedwongen, net als Ismaël, om zich over te geven aan de wil van god. De islam was begonnen.

Dat arabieren niet altijd goedgelovig achter de nieuwbakken profeet aanliepen, blijkt uit de volgende anecdote. Na de verovering van Mecca in 630 toont Mohammed zich vergevingsgezind, maar zes personen worden terechtgesteld. Onder hen enige dichters die Mohammed hadden bespot, maar ook Abdullah b. Sad b. Abi Sarh. Deze was namelijk in Yatrib klerk voor Mohammed geweest en had af en toe de slotwoorden van verzen veranderd, met toestemming van de profeet uiteraard. Als de profeet had gezegd: God is machtig en wijs (aziz, hakim), dan had Abdullah voorgesteld 'wetende en wijs' (alim, hakim). Nadat dit een aantal keren was voorgevallen, besloot Abdullah de islam te verlaten met het argument dat als het zo makkelijk was om het woord van god te veranderen, de openbaringen niet echt konden zijn. Hij verliet Yatrib en zoek een toevlucht bij de Qurasjieten, met voor hem fatale gevolgen. (Dashti, 65).

Onder deze omstandigheden is het niet verwonderlijk dat een arabier overal steun zocht waar hij die maar kon krijgen. Zijn god was elke kracht die zijn overlevingskansen vergrootte. Mohammed wordt in de traditionele versie als een groot vernieuwer neergezet, iemand die tegen de stroom van zijn tijd in, de bakens verzette en een geheel nieuwe ethiek schiep en daarmee niets minder dan een maatschappelijke orde.

Deze zienswijze komt voort uit de behoefte om de islam in te kaderen in het rijtje met christendom en jodendom; aan het idee dat Mohammed na Jezus komt en in enigerlei vorm een voortzetting moet zijn, dus een ontwikkeling; en uit de verkeerde opvatting dat de leerstellingen van islam een sterke overeenkomst vertonen met die van jodendom en christendom omdat ze de heilige boeken van die twee godsdiensten erkent.

Deze drie perspectieven berusten alle op een misvatting. De islam erkent de inhoud van de heilige boeken van jodendom en christendom alleen in zover als dat voor de koran gunstig uitvalt. Dat betekent dat alleen de Pentateuch grotendeels geaccepteerd wordt en van de rest bijna niets. Islam heeft alleen in de basis iets gemeen met jodendom, met christendom praktisch niets, afgezien van het erkennen van enkele profeten, een erkenning die alleen wordt gedaan om de status van de islam

te verhogen. Zoals we zagen komen in de eerste 70 soera's van de chronologische koran alleen enkele hoofdfiguren uit de bijbel voor. Zonder kennis van de bijbel zijn de verhalen moeilijk te begrijpen, omdat ze sterk samengevat zijn en belangrijk afwijken van het origineel. Islam wijkt veel verder af van de katholieke kerk dan het protestantisme, de oosters-orthodoxe kerk of het monofysitisme.

Bij Boekhari treffen we enkele aanwijzingen voor de ware bedoelingen van Mohammed. Hij schrijft ongeveer tweehonderd jaar na de dood van Mohammed. Het Arabische Rijk had zijn grootste expansie bereikt. In boek 52 met de titel 'Strijden voor de zaak van Allah' lezen we: De profeet ontmoette enige mensen van de stam van Bani Aslam die aan het boogschieten waren. De profeet zei: 'O Bani Ismail! Bedrijf het boogschieten, want jullie voorvader Ismail was een groot boogschutter. Ga voort met pijlen schieten, terwijl ik naar Bani die-en-die ga.' Een van de schutters hield op met pijlschieten. De apostel van Allah zei: 'Waarom houd je op?' Ze antwoordden: 'Hoe kunnen we doorgaan als jij bij ons bent?' Daarop antwoordde de profeet: 'Schiet jullie pijlen, en ik ben met jullie.' (Boekhari, 4.52.148). Hieruit blijkt duidelijk dat voor de profeet de afstamming van Ismael een belangrijk gegeven was, maar bovendien dat het geen verwondering wekte bij de aangesprokenen. De verering van god stond bij Mohammed, maar ook bij de Arabieren in het algemeen, in het teken van het overleven, de strijd om het bestaan. Immers god had Ismael de woestijn in laten sturen, maar hem op het nippertje gered. De Arabieren waren verworpenen die zich alleen door strijd konden handhaven.

Mohammed maakte zich weinig illusies over hoe zijn tactiek begrepen zou worden. Een hadith van vlak voor zijn dood laat hem zeggen: 'I have been sent with the shortest expressions bearing the widest meanings and I have been made victorious with terror cast in the hearts of the enemy and while I was sleeping the keys of the treasures of the world were brought to me and put in my hand.' (Boekhari 4.52.220)

Hoe eenvoudig de boodschap was en hoe ver de inhoud daarvan zou strekken blijkt uit een andere hadith: 'I have been ordered (by Allah) to fight against the people until they testify that none has to be worshipped but Allah and that Muhammad is Allah's Apostle, and offer the prayers perfectly and give the obligatory (!) charity, so if they perform that, then they save their lives and property from me except for Islamic laws and then their reckoning will be done by Allah' (Boekhari, 1.2.24)

De functie van strijd voor god is het belangrijkste, zo blijkt uit meerdere hadith (Boekhari 4.52.46 en 47). 'A single endeavor of fighting in Allah's cause in het afternoon is better than all the world and whatever is in it.' (Boekhari 4.52.53).

De grootste gunst die een mens aan Allah kan bewijzen is vechten tot de dood erop volgt. Deze vorm van vroomheid levert een plaatsje in de hoogste hemel op en uiteraard de onvermijdelijke houri's met hun grote ogen. Na een confrontatie met de stammen van Ral, Dhakwan en Usaiya bij Bir-Mauna waren er een aantal gezellen gesneuveld. De apostel van god trok erop uit om deze ongehoorzaamheid te wreken. Na behaald succes daalde spontaan een koranvers neer waarin de gezellen die in een vorig treffen met diezelfde stammen waren gesneuveld, lieten weten dat 'ze Allah hadden ontmoet en dat hij zeer tevreden is met ons en ons gelukkig heeft gemaakt.' Pikant detail is dat dit werd opgenomen in een soera van de koran, maar later weer werd weggelaten (Boekhari 4.52.69). Dit thema keert in meerdere hadith terug. 'Wie van ons wordt gedood gaat direct naar het Paradijs.' (Boekhari 4.52.72) De gezellen moesten na de verovering van Mekka niet denken dat het doel bereikt was en dat ze konden gaan genieten van de buit. Op dezelfde dag nog sprak de profeet: 'Er is geen emigratie na deze verovering maar jihad en bedoelingen [de juiste motivatie voor de jihad, namelijk Allah dienen, N.]. Als je wordt opgeroepen om te vechten, ga dan onmiddellijk.' (Boekhari 4.52.79). (alle hadith afkomstig van Abu Huraira en Anas bin Malik).

In de traditionele versie brengt Mohammed op eigen kracht eenheid in Yatrib, waarna de rest van Arabië als een serie dominostenen omvalt, zodat hij de gevechtskracht van steeds meer stammen kan toevoegen aan zijn bewind. Uit de overleveringen blijkt dat het succes van Mohammed berustte op drie zeer bekende factoren: de hulp van een klein, maar ervaren legertje, de relatieve chaos die

heerste in Arabië na het wegvallen van de Sassanidische opperheerschap van 622 en de steun van enkele kapitaalkrachtige adviseurs zoals Abu Bakr, Omar en Otman. Het stamstelsel was verzwakt, voor zover het al conflicten kon voorkomen.

Dat Mohammed ervaring had met het werven van huurlingen is duidelijk en ook dat ze in ruime mate beschikbaar waren onder de woestijnarabieren. Dat sommige gezellen zeer rijk waren blijkt uit woorden van de profeet, als die een droom beschrijft waarin water uit een put omhoog gehesen wordt: 'Then Umar came and the bucket turned into a very large one in his hands. I had never seen such a mighty person as he in doing such hard work till all the people drank to their satisfaction and watered their camels that knelt down there.' (Boekhari 5.57.31) Omar was dus al een rijk persoon tijdens het leven van Mohammed, want macht in Arabië werd uitgedrukt in materiële bezittingen. Maar Omar was niet de enige die het voor de wind ging. 'The Badr warriors were given five thousand dirhams each, yearly. Umar said: "I will surely give them more than what I will give to others."' (Boekhari, 5.59.357)

Moslims kunnen dan ook alleen tot de conclusie komen dat Jezus wel een profeet was, maar dat diens woorden grotendeels zijn verraaid door de christenen, want het verschil met Abraham is te groot om op een andere manier te overbruggen. Goldziher en Dashti trokken terecht de conclusie dat Mohammed nooit een nieuw geloof wilde stichten. Abraham had geen godsdienst, alleen geloof in een god, op persoonlijke basis. Vandaar dat gehoorzaamheid zo een sleutelrol speelt in het begrip van de islam. Gehoorzaamheid was essentieel in een samenleving die draait om solidariteit en trouw aan de stam. Het kan geen geloof in moderne of zelfs maar middeleeuwse zin genoemd worden. Mohammed baseerde zijn leer op de afstamming van Hagar en Ismaël, zodat zijn volgelingen hun naam hebben afgeleid van het eerste knooppunt in afstamming na Abraham, met het doel het verschil met Izaak duidelijk aan te geven. Ze noemden zich hagareners of ismaëlieten.

Na de Hejira kan Mohammed, ondanks het feit dat hij een uitgestotene zonder aanzien was, binnen korte tijd beschikken over een legertje van honderden avonturiers. Dit is goed verklaarbaar volgens de speltheorie en wel volgens het schema bekend als 'prisoner's dilemma'. Hiertoe delen we de arabieren op in twee groepen. De traditionele groep handhaaft het stamstelsel en trotseert in familieverband de uitdagingen van het woestijnbestaan, zoals ze dat altijd al deden. Een andere groep kiest voor samenwerking en gaat groepsgewijs plunderen. De uitkomst van deze situatie is dat de individuele arabier dezelfde gevaren loopt als voorheen (droogte, overval), zonder uitzicht op verbetering. De groep avonturiers loopt dezelfde of misschien iets meer gevaren, maar geniet tegelijkertijd de bescherming van de eigen groep en het uitzicht op aanzienlijke buit en dus verbetering in de leefomstandigheden. De baten zijn sterk toegenomen, terwijl de lasten ongeveer hetzelfde zijn gebleven. Een individuele arabier moet in deze situatie kiezen voor samenwerking met zijn stamgroep of met de avonturiers. Als hij trouw blijft aan zijn stamgroep, terwijl de avonturiers succes hebben, blijft hij achter en komt misschien in een afhankelijke positie. De afweging valt altijd uit in het voordeel van de groep avonturiers en is dus bijzonder aantrekkelijk voor arabieren die om wat voor reden dan ook de bescherming van hun stam hebben verloren. Tot zover een reconstructie van de ideologische motivatie van Mohammed.

Om deze hypothese te toetsen, moeten we de koran raadplegen, de chronologische uitering. Deze is immers een afspiegeling van de loopbaan van Mohammed. We zagen al dat in de chronologische koran de soera's aanvankelijk erg eenvoudig van thema en structuur zijn; zelfs de lengte is vaak zo kort, dat het weinig meer is dan een reeks stereotiepe formules. Het hoofdthema is de dag des oordeels, met als subthema's de straf die de onrechtvaardigen te wachten staat en uiteraard de beloningen die de gelovigen zullen smaken. De straf bestaat er meestal uit in het vuur geworpen te worden. Het oproepen van dit beeld paste bij de verwachtingen van de huurlingen, die ongetwijfeld wel eens gehoord hadden van de priesters van Zoroaster en hun vuurtempels op hoge bergen.

De beloning is uiteraard het prettig toeven in de hemel. Als we de ontwikkeling van de straf en de beloning als thema's nader bekijken, dan is er een groot verschil tussen beide. De straf bestaat meestal uit vuur en een enkele keer ook uit nare dingen als metalen banden rond de nek. De

beloning bestaat in de eerste 35 soera's alleen uit 'tuinen'. In deze soera's komt het thema niet eens zo vaak voor (CK 2, 4, 7, 10, 23, 27). Daarna verandert er iets. Het thema van de beloning komt vaker voor, wordt uitgewerkt met details (rivieren, bronnen, vrouwen, edelstenen, kleding van zijde en meer) en zoals we zagen, bijbelse thema's worden opgevoerd om het geheel meer kracht bij te zetten.

Deze ontwikkeling vindt zo geleidelijk plaats, dat het moet gaan om een doelbewuste manier van werken. Waarschijnlijk hebben Mohammed en zijn zakenpartners geleidelijk aan hun methode verbeterd. In het begin reisden ze rond om jonge mannen te werven die om een of andere reden de band met familie en clan waren kwijt geraakt. Als de groep enige omvang had bereikt, ging men naar een verzamelpunt. Daar hield Omar, Otman of Aboe Bekr een redevoering waarin hij onthulde wat het werkelijke doel van de onderneming was. Vervolgens kwam Mohammed met een preek. Deze preken waren een soort toneelstukje, waarin hij zowel god als profeet speelde, wat leidde tot de merkwaardige wisselingen in vertelperspectief, zoals bleek uit de analyse van soera 2 (zie: Een andere leeswijze van soera 2). De korte soera's gebruikte hij voor kleine groepen of als tussentijdse motivator, de grotere om meer indruk te maken als dat nodig was om mensen over de streep te trekken. Naarmate hij handigheid kreeg en het repertoire zich ontwikkelde, kon hij de groep huurlingen tijdens de overdracht met meerdere teksten motiveren. Elke tekst gebruikte hij meerdere keren in verschillende combinaties en volgordes, zodat het de huurlingen niet opviel. De soera's beginnen steeds over de rechtvaardigheid van strijd tegen de heidenen (Sassaniden) en de beloning die de rechtvaardigen (de nestorianen) wachtte in de hemel. Ook wordt er herinnerd aan de afstamming van Ismaël (CK 38 TK 38:48 en CK 51 TK 19:54) en de belofte van god. Mohammed vermaant de toehoorders meerdere keren (2/68:2 en 7/81:22) dat hij niet krankzinnig is en dat het niet gaat om tovenarij of fabels (23/53:2, 37/54:2 en 38/38:4 en 7).

Dit is een retorische truc om het gehoor voor zich in te nemen. De jonge mannen die onderweg waren naar Hira hadden immers al besloten om de armoede van de woestijn achter zich te laten en hun geluk elders te beproeven. Maar ze lieten ook achter zich alles dat vertrouwd was en tijdens de tocht was het belangrijk om hen elke avond met een preek in te prenten dat zij aan de kant van de rechtvaardigen stonden, sterker nog tot de rechtvaardigen zelf behoorden. In ruil voor hun inspanningen kregen zij het paradijs beloofd. Op het eerste gezicht lijkt het om een louter spiritueel doel te gaan. Maar ieder mens begrijpt natuurlijk dat als er na de strijd hemelse beloningen zeker zijn voor de getoonde rechtvaardigheid, de aardse beloningen niet achter kunnen blijven.

Het laatste ligt besloten in het eerste. Uiteindelijk kon Mohammed niet achterblijven en hield hij de rechtgelovigen ook beloningen in deze wereld voor: 'En als gij armoede vreest, zal Allah u als Hij wil, uit Zijn overvloed verrijken.' (CK 95 TK 9:28), waarna de tekst voortgaat met het oproepen tot de strijd. Dashti geeft een al even ontnuchterend beeld van het spirituele niveau van de Arabieren:

Religion in a meaningful sense has never taken firm root among the Bedouin Arabs, who even today show little interest in spiritual and metaphysical matters. Living in an inhospitable land, they were poor and had no stable social institutions apart from a few customs and inhibitions. In temperament they were volatile, being quickly moved, for example, to ecstasy or rage by a verse of poetry; self-centred and vain, being always eager to boast about their idiosyncrasies, including their weak points and even their crimes and cruelties; and so ignorant that they were easy prey to illusion and superstition, being ready to see a demon lurking under every stone or tree. (Dashti, 26) The Arabs, being temperamentally unstable and fickle, veered in whatever direction the wind might blow, and thus some moslems from Mecca had actually joined Abu Jahl's force and fought against Mohammed at Badr. (Dasht, 98). The Arabs did not suddenly lose their materialistic outlook, their inability to think in abstract terms, their unconcern with spiritual matters, and their unruliness and obstinacy [na de invoering van de islam, wordt bedoeld]. (Dashti, 101).

De overlevering bewijst dat Mohammed de woestijnarabieren regelmatig moest corrigeren: 'A man came to the Prophet and asked: "A man fights for war booty; another fights for fame and a third fights for showing off; which of them fights in Allah's Cause?" The Prophet said, "He who fights

that Allah's word (Islam) should be superior, fights in Allah's Cause." (Boekhari 4.52.65) Allah's cause was voor Mohammed de vervulling van de belofte van god aan Hagar.

Uit de analyse blijkt dat de islam zoals we die uit de chronologische koran kennen en de analyse van de relevante thema's consistent zijn met elkaar. De moeilijkheden bij de interpretatie ontstaan pas als men de volgorde van de traditionele koran aanhoudt, zodat de thematiek gefragmenteerd bij de lezer komt. Daar komt dan nog bij dat het referentiekader van de tekst veranderd is van de harde, dagelijkse werkelijkheid van rond 630 in een ander en breder kader van theologische aard. De conclusie is dat lang na de dood van Mohammed de volgorde van de teksten bewust is veranderd om een nieuw interpretatief kader te scheppen. Dit veroorzaakte enorm veel problemen op alle niveaus, met als voornaamste uiting de voortdurende strijd over de betekenis van tafsir, hadith en abrogatie, een situatie die voortduurt tot de dag van vandaag.

Navane